

18. Барбашин Н. Обретение истины. — Одесса, 2003; Одесская почта, 1909. — 30 марта.
19. Одесская почта. — 1912. — 10 сент.; за данными дослідника А. Дубовіка.
20. УДІА. — Ф 385. — Оп.2. — Д.1103. — Л. 3; ГАРФ. — Ф.102. — Оп.238. — Д. 12 ч.72. — Л.7; — Д.124.72. — Л.2. — Ф.102. — Оп. 261; — Д. 271. — Л.122.

Анотації

***Савченко В. А.* К причинам кризиса анархистского движения в Украине 1908–1909 гг.**

Статья освещает темы «провокаторства» в анархистских организациях. Автор рассматривает операции русской полиции против «Летучего боевого отряда анархистов-коммунистов «Интернационал» как причину тотальных провалов в анархистском подполье в 1907–1908 гг. в части городов Украины, а в 1909 г. как завершение «активного» этапа анархистского движения в Российской империи.

***Savchenko V. A.* The reasons for the crisis of the anarchist movement in Ukraine in 1908–1909.**

The article is devoted to the theme «provokering» in anarchist organizations. The author examines the Russian police operation against «Flying fighting brigade of anarchists and communists» International «as the cause of the total failure in the anarchist underground in 1907–1908 and some parts of Ukraine. 1909 is regarded as the end of» active «phase of the anarchist movement in the Russian Empire.

О. В. Черемісін

ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ ДІЯЧІВ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ХЕРСОНА НА РУБЕЖІ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ

Ключові слова: Південна Україна, міське самоврядування, муніципалітет.

Ключевые слова: Южная Украина, городское самоуправление, муниципалитет.

Key words: Southern Ukraine, self-garvement, municipality.

Головним завданням сучасного українського державотворення є удосконалення системи державного управління, що потребує проведення широкомасштабних реформ. Їх основна мета

має полягати у перетворенні існуючої адміністративної системи в один із визначальних чинників прискорення соціально-економічного розвитку регіонів. Українське суспільство, забезпечуючи ефективну організацію виконавчої влади на центральному та місцевому рівнях управління та формуючи сучасну систему місцевого самоврядування, не може не враховувати як новітній світовий досвід державотворення, так і історичний, що дає змогу вивчати та аналізувати процес становлення Української держави. Управлінські взаємовідносини минулих епох не зникають безслідно, вони продовжують функціонувати в нових суспільних відносинах як успадковані культура та технологія управління, свідомість людей, суб'єктивні права та обов'язки, законність, існуючий правовий порядок тощо.

Дореволюційна історіографія з проблеми міського самоврядування досить численна. Незважаючи на те, що низка праць (Д. Горловський [1], А. Комарницький [2], Ю. Гессен [3], Г. Ге [4] та інші) має публіцистичний характер, більшість із них містить широкий матеріал щодо правових норм, основних положень «Жалуваної Грамоти» 1785 року, Міських Положень 1870 та 1892 рр. і практичної роботи органів самоврядування.

У радянській історіографії в окремих, нечисленних, роботах (Л. Веліхов [5], А. Чернов [6], М. Белявський [7] та інші) надавалася загальна характеристика роботи органів міського самоврядування без ґрунтовного аналізу використання різних форм міської власності окремих регіонів або міст. Це зумовлювалось упередженим негативним ставленням до буржуазного самоврядування в цілому і до його господарської діяльності зокрема.

У зв'язку з відродженням національного суверенітету, розбудовою незалежної держави і проведенням широкого спектра реформ в Україні 1990-х років активізувалися наукові пошуки та переосмислення історичного потенціалу українського державотворення, у тому числі й багатого історичного досвіду місцевого (міського) самоврядування в роботах О. Головки [8], В. Горбачова [9], Т. Щерби [10], Л. Цибуленко [11] та інших.

Однак, незважаючи на багатство та розмаїття досліджень щодо діяльності міського самоврядування, до сьогодні майже не розглядалися питання організації діяльності муніципалітетів на побутовому рівні, ставлення міського населення до гласних тощо.

Метою даного дослідження є спроба відтворення професійного портрету гласних муніципалітету, а також охарактеризувати їх погляди, думки, ініціативи.

Реальніше уявити хід минулого, орієнтуватися в подіях допомагає звернення до матеріалів преси. У періодиці публікувалися статті щодо діяльності міського самоврядування на ниві благоустрою, статистичні матеріали, історичні описи. У них найперше друкувалися офіційні відомості щодо міського самоврядування, подавався аналіз фінансово-економічної діяльності міста, дані про розвиток господарства, інформація про склад гласних, результати виборів, стенограми засідань муніципалітету, конкурсні оголошення та інше. Зважаючи на ці моменти, аналіз професійної діяльності було здійснено на основі даних періодичної преси.

Пересічну людину, яка вирішила завітати на засідання Міської Думи, неприємно вражало довге очікування відкриття роботи муніципалітету. Повільно і неквапливо збиралися до роботи гласні, поки не набереться їх необхідна кількість (кворум), і згодом міський голова дзвоником скликав всіх зібратися і оголошував засідання Міської Думи відкритим. Херсонці поважно називали гласних муніципалітету «батьками міста» і були постійно вкрай незадоволені їх повільною роботою на засіданнях, коли монотонно зачитувалися доповіді, рідко відбувалися дебати і можна було тільки і почути декілька фраз: «приймаємо?» «приймаємо!». Активізація роботи гласних відбувалась на невеликій кількості питань, пов'язаних з портом, водопроводом та каналізацією, скаргами тощо. Абсолютний індиферентизм міських гласних проявлявся при розгляді питань щодо залізної дороги, дніпровського гирла, культурно-масових заходів. Відчувалось таке ставлення ніби мова йде про непотрібні справи для міста [12, с. 2].

Активних учасників у роботі Міської Думи було небагато, від 10 до 17 гласних, всі інші являли собою інертну масу, яка докладала неймовірні, просто «героїчні» зусилля лише мовчки засідати. Характерна особливість більшості міського представництва — зберігання повної тиші на засіданнях муніципалітету, які в народі отримали назву «група молчальників». Однак, коли питання торкалися їх особистих інтересів, відбувалась і активізація роботи. Так, наприклад, за чотири роки

гласний С. Костилев виступав всього два рази на засіданнях муніципалітету: перший раз про проведення водопроводу по вулиці Михайлівській, де розташовувався його будинок; другий раз, коли мова зайшла про вільне торговельне місце на вулиці Адміралтейській, яке він забажав придбати. Звичайно, С. Костилев був одним з найстарших представників міського самоврядування і за віком вже не міг енергійно брати участь у роботі муніципалітету, але раніше (до 1900 р.) був надзвичайно корисним міським представником.

Гласний І. І. Корбуль, завжди мовчазний на засіданнях, постійно по завершенні роботи зазначав, що він проти збільшення оціночного збору, чим нагадував давньоримського сенатора Катона [13, с. 2].

Депутат Н. І. Спозіто постійно докладав неймовірних зусиль, щоб просто висідити засідання і за чотири роки сказав з місця лише одну фразу, що вважає за необхідне збільшити орендну платню за пристань. Гласний Є. І. Вадон лише двічі за чотири роки зрадив своїй звичці мовчати на засіданнях під час дебатів про результати діяльності міської комісії з пошуків на міській землі залізної руди та під час розмови про збільшення орендної платні для пристані «Русалка», співвласником якої був. Але депутатам Н. І. Спозіто і Є. І. Вадону слід віддати належне: незважаючи на зайнятість власними великими підприємствами, вони знаходили час взяти участь у засіданнях муніципалітету.

Гласний А. Н. Ходушин за своїм майновим станом, розумінням особливостей ведення міського господарства, раціональними поглядами на нестатки народної освіти та іншими якостями міг би бути надзвичайно корисним працівником самоврядування, але, за станом здоров'я, не міг в повній мірі виявити всі свої корисні якості [14, с. 2].

Печатка «героїчного» мовчання на думських засіданнях лежала на таких депутатах як П. Я. Білек, Коник, Г. Серебряков, А. Г. Тропін та ін. Можна їх зрозуміти, оскільки вони брали участь у роботі міського самоврядування тільки другу сесію (більше 6 років) і ще не встигли ознайомитися з усіма тонкощами ведення міського господарства. Серед них виділявся гласний П. Я. Білек, оскільки в роботі різних міських комісій проявляв самостійність мислення і здатність відстояти власну точку зору, але зазначені якості не поширювалися на

діяльність в засіданнях Миської Думи. Депутат Г. Серебряков був наймолодшим у муніципалітеті на 1900 р. і була надія, що він звикне до статусу міського представника і ще проявить себе, але до 1917 р. цього так і не сталося [15, с. 2–3].

Гласний доктор Бегун був одним з ініціаторів багатьох проєктів, наприклад, бажав провести в місті трамвай. Редакції різних періодичних видань намагались викрити його діяльність із зловживання посадовими обов'язками та вказати громадськості на недоліки його роботи. Наприклад, він запам'ятався кореспондентам «Кримського вісника» тим, що разом зі своїми колегами напав на працівника цієї газети. Також він став головним ворогом кореспондентів газети «Юг» [16, с. 2].

Цікавий підхід знайшли до депутата Риндзюньського, якому подарували торговельне місце на декілька десятків тис. рублів, а він, у свою чергу, завжди приєднувався до гласних, які виступали проти збільшення оціночного збору інших питань щодо міського благоустрою.

Таким чином, менталітет міських гласних знаходився на стадії розуміння того, що краще займатися справами, які вимагають найменшої енергійності, які прості і зрозумілі. Склалось таке враження, що міські діячі ще не вийшли зі стану мислення патріархальності міського життя, коли при вирішенні важливих питань керувалися принципами спорідненості, свояцтва, побратимства, знайомства, коли не розуміли, що міське господарство вийшло за межі простоти та нескладності, а сучасне життя починає прискорюватися і ставить перед гласними нові завдання, яким вони не відповідали.

Місцева інтелігенція на сторінках періодичної преси завжди ставила питання: «Чим керуються виборці?», — оскільки обирають бездіяльних, безініціативних людей у міські гласні. Дати відповідь на це запитання не складно, оскільки менталітет виборців керувався простими формулюваннями, що необхідно надати необхідну пошану місцевим купцям або заводчикам, інші просто заможні люди або симпатичні виборцям [17, с. 2]. Тому виникали певні групи виборців: «марченковці», «блажковці», «беккеровці» та інші. Міські жителі з недовірою ставилися до ідей, які пропагували кандидати в гласні Миської Думи, і тому підтримували лише окремих, найбільш привабливих (з психологічної точки зору діячів) кандидатів [18, с. 2].

Свідомість виборців знаходилась у рамках позиції, що добробут міста залежить лише від роботи діячів самоврядування, а від них вимагається лише прийти на вибори і проголосувати, тобто не відбулось внутрішнього усвідомлення, що добробут міста залежить саме від міських мешканців. Звідси і низька активність виборців, якщо прийняти до уваги, що в херсонських виборах з 1870 р. до 1913 р. брало участь у середньому від 205 до 500 осіб (враховуючи, що загальна кількість мешканців була в 1870 р. близько 50 тис. чол. (0,82 % виборців від загальної маси населення), а в 1909 р. — 68 тис. чол. (0,6 % виборців), в 1913 р. — 70 тис. чол. (0,3 % виборців). Таким чином, виходить, що активність городян у виборах скоротилася на 0,52 % за 43 роки, причому абсолютна більшість апатично ставилась до результатів виборів, і лише меншість (0,01 %) внутрішньо усвідомлювала необхідність раціональної роботи міського самоврядування, оскільки від його діяльності залежав добробут міста [19, 2].

З моменту поширення Міського Положення 1870 р. до 1913 р. в Думі вдалось створити лише ядро працівників самоврядування, тому місцева інтелігенція бажала за рахунок нових виборів збільшити кількість працюючих «муніципалів» і тому проводила необхідну агітацію перед виборцями. Але на передвиборних зібраннях помітне було недоброзичливе ставлення міських мешканців до кандидатів у гласні з вищою та спеціальною освітою. Інтелігенції таке ставл взагалі було незрозумілим, оскільки для багатьох питань ведення міського самоврядування необхідні були спеціалісти, а більшість міщан їх просто не розуміла. Різними промовама міським жителям намагались пояснити, що варто уважніше ставитися до освічених людей (їх було небагато), оскільки за ними було майбутнє міста, але більшість населення не сприймала слова інтелігенції [20, с. 2].

Міські гласні не погоджувались з думкою інтелігенції і різними засобами намагались пояснити громадськості корисність власної роботи. Насамперед увага зверталася на те, що постійно запрошуються до роботи муніципалітету відповідні спеціалісти, а найголовніше, що більше користі від роботи Міської Думи та Управи буде, коли склад не буде змінюватися на нових виборах. Так, наприклад, на виборах 1913 р. міський

голова Н. І. Блажков відмовився виставляти свою кандидатуру у гласні нової Думи та приголомшив всіх присутніх, що буде і надалі виконувати обов'язки міського голови, якщо склад Думи залишиться попереднім [21, с. 2].

Серед найбільш авторитетних, діяльних діячів муніципалітету виділялися Д. Горловський, Н. Блажков, М. Беккер та інші. Саме вони були справжніми «батьками міста», постійно брали участь у різноманітних міських комісіях, опікувалися справами міського господарства, благоустрою, проводили різні дебати, просто віддавали весь робочий та вільний час роботі самоврядування, довгий час були не тільки гласними, а й міськими головами, а Д. Горловський ще в XIX ст. написав історичну роботу про діяльність херсонського муніципалітету. Саме завдяки їм в Херсоні була побудована залізнична дорога, проведені централізоване водопостачання, каналізація, електроосвітлення [22, с. 2].

У цілому, наприкінці XIX — на початку XX ст. у херсонському міському самоврядуванні склалося три групи депутатів: прогресивні (брали участь у роботі попередніх скликань Міської Думи), праві (відомі власними громадськими справами) та «вибіркові» (не відомі міській громадськості, але заслуговують на увагу). У міському самоврядуванні ніхто не підтримував двох депутатів від єврейського населення, тому що вони не обиралися, а призначалися адміністрацією губернії, і депутати не байдужо ставилися до їх присутності у муніципалітеті, навіть пропагували ідеї серед виборців, що нічого доброго їм ця присутність не принесе, оскільки єврейські гласні не несуть перед ними відповідальності. На жаль, херсонських виборців не задовольняла в повній мірі жодна група, а до більшості гласних було апатичне ставлення. До перших, тому що вони готові були піти на компроміси з будь-ким заради задоволення власних потреб. До інших, оскільки на них не можна було сподіватися. До третіх, тому що вони не розробили власний план дій [23, с. 1–2].

Більшість депутатів міського самоврядування характеризувалися відсутністю ініціативності, працьовитості, підприємливості. Так, наприклад, у 1899 р. бюджетна комісія рекомендувала міській управі збільшити надходження до міського бюджету за рахунок підвищення орендної платні з заводів. Міська Дума

відмовилась від проведення зазначеного заходу, оскільки підняття орендної платні заводам суперечило ідеї, що міське самоврядування підтримує розвиток фабрично-заводської промисловості. Наряду з цим Міська Дума доволі суворо ставилась до прохань дрібних ремісників та торговців і збільшувала їм податки, хоча платоспроможність дрібних ремісників та власників заводів годі було і порівнювати [24, с. 1–2].

Відомі інші факти незадоволення діяльністю самоврядування міським населенням, пов'язані з роботою ломбарда. Він був утворений муніципалітетом і фінансувався з бюджету з метою надання дешевого та доступного кредиту торговцям та ремісникам. Звітів ломбарду в оприлюднених щорічних міських фінансових відомостях не було з 1897 р., а сам він надавав кредити до 24 % річних, тобто стільки же, як і одеський акціонерний ломбард, про який в народі ходила слава, що він займається здирництвом. Тобто можна констатувати, що дешеві та доступні кредити херсонський ломбард не надавав, за що серед дрібних торговців та ремісників здобув погану славу [25, с. 1–2].

Звичайно, в Міській Думі знаходились депутати, які захищали інтереси працюючих людей. Таким, наприклад, був гласний С. К. Зайчик (платний юрисконсульт), який багаторазово ставив питання про скасування платного навчання в міських школах для бідних, зменшення платні за електроенергію тощо. Але він не знаходив підтримки серед колег та міського населення, оскільки за власні юридичні послуги ніколи ціни не зменшував [26, с. 1–2].

Захистом прав домовласників займався також депутат С. І. Волохін, який постійно піднімав питання на засіданнях Міської Думи про зменшення оподаткування для домовласників та збільшення орендної платні з власників заводів, неодноразово висловлювався проти збільшення прибутків ломбарду (вони становили 9 %, що було дуже багато). Проте також підтримки не знаходив [27, с. 2].

Гласний А. А. Єфанов доволі рідко брав участь у різних комісіях, але на засіданнях Міської Думи багато виступав і навіть підтримував ідею роботи самоврядування в широкому розумінні, але серед населення популярності не здобув, оскільки виступав проти збільшення податків для заможного населення міста [28, с. 2].

Від депутата А. А. Мелетіна виборці очікували багато ініціатив та нововведень, тому що він був одним з небагатьох муніципальних діячів, який мав вищу освіту. Пропрацював в самоврядуванні на рубежі XIX–XX століть всього 4 роки, з яких перші 2 роки дисципліновано ходив на засідання, а наступні 2 роки доводив незадовільне облаштування міських шкіл і висловлював думки про те, що необхідно створити спеціальний інститут шкільних лікарів. До його доводів ніхто в Міській Думі не прислухався, тому що інший гласний М. С. Тропін висловився категорично проти створення зазначеного інституту [29, с. 2]. До депутата М. С. Тропіна прислухалися, оскільки він запропонував ідею створення безоплатної міської лікарні.

Багато корисних ініціатив привнесли в роботу муніципалітету гласні Н. В. Щеглов та А. М. Грабенко. Їх участь у засіданнях Міської Думи можна оцінити як дієву, емоційну та ініціативну, але безрезультатну, а самих можна охарактеризувати як захисників інтересів Херсона [30, с. 1–2].

Таким чином, можна зробити висновок, що у виборах до Міської Думи брала участь невелика кількість городян (тобто політична активність була низькою); погляди діячів херсонського самоврядування відрізнялися певною логічністю, послідовністю, але не можна сказати, що погляди депутатів доросли до цільної громадської програми. Загалом думки гласних — це практичний підхід, господарський розрахунок, економія при вирішенні питань міського благоустрою за порівняно незначні кошти з бюджету. Вищезазначені якості допомагали продовжувати розпочаті раніше заходи. Всі погляди, пропозиції, ініціативи стосувалися лише центральної частини міста, в той час як окраїни були позбавлені навіть частки благоустрою та зручності життя.

Співробітники херсонського самоврядування були представлені в декількох соціально-професійних образах. Перші місця посідали «батьки міста», склад яких з часом залишався майже незмінним. У них були великі фінансові можливості, політична вага, авторитет у заможних верств населення. Вони займалися стратегічними питаннями розвитку міського господарства, санітарного та освітнього стану, податками. В той же час частина населення була ними незадоволена, тому що зривали в податках власників заводів та ремісників і торговців.

На інших позиціях знаходились особи, відомі власними громадськими здобутками, але які не мали стійкого авторитету та не могли лобювати і відстоювати, реалізовувати особисті корисні ініціативи. Серед частини міського населення не мали авторитету, оскільки на них не можна було опертися та сподіватися на їх рішучі дії. Але серед зазначеної групи муніципалів були особи (всього декілька) з вищою освітою. До третьої групи діячів самоврядування можна віднести не відомих власними справами широкій громадськості осіб і тому можна сказати, що вони випадково опинялися обраними до складу Міської Думи. Представники даної групи дисципліновано відвідували засідання самоврядування і лише декілька разів робили незрозумілі ініціативні виступи. На увагу міської інтелігенції вони не могли розраховувати, оскільки не розробили власний план дій.

Усі помилки, недоліки при веденні міського господарства намагалися пояснити недосконалістю існуючого законодавства. На нашу думку, усі негативні прояви в роботі муніципалітету не від об'єктивних факторів існуючого стану речей, а від внутрішнього небажання акцентувати більше уваги господарським справам, приділити їм більше часу. У громадськості не знайшлося бажання створити опозицію, втиснути в рамки існуючого самоврядування новий елемент, який був би здатний освіжити діяльність муніципалітету.

У перспективі подальших розвідок можна уточнити діяльність міського самоврядування наприкінці XVIII — початку XX століття.

Джерела та література

1. Горловский Д. Н. Итоги двадцатипятилетия Херсонского самоуправления. Краткий историко-экономический очерк города Херсона. — Херсон: Тип О. Д. Ходушиной, 1896. — 97 с.
2. Комарницкий А. Исторический очерк общих гражданских учреждений Новороссийского края // Годичный акт в Ришельевском лицее. — Одесса, 1849. — 21 июня. — С. 3–70.
3. Гессен Ю. И. Городское общественное управление и евреи // Вестник права. — 1904. — Декабрь. — Кн. X. — С. 68–91.
4. Ге Г. Н. Исторический очерк г. Николаева при устье Ингула (1790–1890). — Николаев: Русская тип., 1890. — 122 с.
5. Велихов Л. А. Основы городского хозяйства. — М.: Госиздат, 1928. — 467 с.

6. Государственные учреждения России в XVIII–XIX вв.: (Законодательные материалы): Справ. пособие / Подгот. к печ. А. В. Чернов; М-во высш. и средн. спец. образования РСФСР. — М.: Моск. гос. ист.-архивный ин-т, 1960. — 579 с.
7. Дворянская империя XVIII века: (Основные законодательные акты): Сб. документов / Сост. М. Т. Белявский ; М-во высш. и средн. спец. образования РСФСР, Науч.-метод. кабинет по заоч. обуч. при Моск. гос. ун-те имени М. В. Ломоносова. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1960. — 224 с.
8. Головки О. М. Харківське міське самоврядування у 1893–1917 рр.: Дис. ... канд. іст.наук / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. — Харків, 1997. — 189 с.
9. Горбачев В. П. Городское самоуправление на Украине (по реформе 1870 г.): Дис. ... канд. юрид. наук / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. — Харків, 1995. — 160 с.
10. Щерба Т. О. Міське самоуправління на Правобережній Україні у другій половині XIX ст.: Дис...канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2001. — 223 с.
11. Цибуленко Л. О. Органи самоврядування Одеси, Миколаєва, Херсона у розбудові муніципальної земельної та виробничої власності в кінці XIX — на початку XX століття: монографія. — Херсон: Айлант, 2003. — 160 с.
12. Думское заседание // Юг. — 1898. — № 480. — С. 2.
13. Там само. — 1899. — № 520. — С. 2.
14. Там само. — № 523. — С. 2.
15. Там само. — № 561. — С. 2–3.
16. Там само. — № 562. — С. 2.
17. Там само. — № 580. — С. 2.
18. Там само. — 1900. — № 593. — С. 2.
19. Там само. — № 595. — С. 2.
20. Там само. — 1899. — № 598. — С. 2.
21. Там само. — 1900. — № 601. — С. 2.
22. Заседание городской думы // Юг. — 1900. — № 613. — С. 2.
23. Херсон // Юг. — 1901. — № 809. — С. 1–2.
24. Там само. — № 819. — С. 1–2.
25. Вынужденные объяснения // Юг. — 1901. — № 820. — С. 1–2.
26. Думское заседание // Юг. — 1901. — № 821. — С. 1–2.
27. Там само. — № 850. — С. 2.
28. Там само. — № 859. — С. 2.
29. Херсон // Юг. — 1901. — № 860. — С. 2.
30. Там само. — № 861. — С. 1–2.

Анотації

Черемисин О. В. Професійний портрет діячів міського самоуправління Херсона на рубежі XIX–XX століть.

В статті аналізується професійний портрет діячів міського самоуправління Херсона на рубежі XIX–XX століть. Розглядаються відносини до діяльності муніципалітета міського населення. Характеризуються погляди, думки, ініціативи гласних міського самоуправління. Аналізуються соціально-життєві умови діяльності міського самоуправління.

Черемисин О. В. Професійний портрет діячів міського самоуправління Херсона на рубежі XIX–XX століть

The article analyses the professional portrait of city self-government personalities of Kherson on the boundary of XIX–XX centuries. Attitudes to activity of municipality among urban population are considered. Views, ideas, initiatives of the public of the city self-government are analyzed. Social conditions of activity of the city self-management are analyzed.

А. О. Якуніна

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДОМИХ МОНАРХІСТІВ УКРАЇНИ (1907–1913 РР.)

Ключові слова: монархія, партія, влада, програма.

Ключевые слова: монархия, партия, власть, программа.

Key words: a monarchy, party, the power, the program.

На сьогоднішній день в Україні існує понад 300 політичних партій. Кожна із них бере свої давні корені з початку XX ст. Деяко змінилися програмні вимоги відповідно часу. Разом з тим поки що немає монархічних партій України. Але вони були до революцій 1917 р., і їх існування в Україні періодично нагадує про себе.

Дана стаття присвячена діяльності монархістів України 1907–1914 рр. та їх спробам захистити самодержавний устрій.

Розробивши програми, монархісти намагалися втілювати їх у життя як на державному, так і на побутовому рівні, проводячи роботу серед певної частини населення. Значний внесок у цю роботу зробили і монархісти України. Ми дослідили діяльність